

Orijinal Kaynak: Tamilyo, John. (2021). "Further Animal Liberation", *Philosophy Now, Issue 142*, February/March, pp. 35-9.

Atıf Şekli: Tamilyo, John. (2021, Ekim 20). "Hayvan Özgürleşmesi'nin Ötesinde", Çev. Anıl Atılğan, *Sosyal Bilimler*. sosyalbilimler.org/hayvan-ozgurlesmesinin-otesinde

Hayvan Özgürleşmesi'nin Ötesinde

John Tamilyo
Türkçesi: Anıl Atılğan

Çağdaş etik felsefecisi Peter Singer'ın çalışması, hayvan özgürleşmesi konusunu önceki herhangi bir düşünürden daha ileriye taşıdı. *Philosophy Bites* podcastinden Nigel Warburton, bu Avustralyalı felsefeciyi Sokrates'e atıfla 'günümüzün at sineği' olarak anar. Bu makale, Singer'ın çalışmasını temel alarak ona başka bir boyut ekleyecek. Ancak başlamadan önce, hayvan özgürleşmesini diğer özgürleşme hareketlerinin bağlamına yerleştirmeme izin verin.

Özgürleşme Hareketlerinin Kısa Bir İncelemesi

İsminin gösterdiği gibi özgürleşme hareketleri, bastırılmış bir grubun kurtuluşunu talep eder. Özgürlükçüler, bu amaca ulaşmak için ayrıcalıklı bir grubun bir başkası, öteki bir grup, üstünde kullandığı gücü meşrulaştıran bir dünya görüşü üzerine inşa edilmiş baskının kurumsal örüntülerini açığa çıkarmaya çalışır. Bu gibi örüntüler genellikle önseziseldir; yani, ayrıcalıklı olanlar pek öz eleştiri yapmadan konumlarının doğal olduğunu varsayar. Bazı durumlarda ise baskı altında olanlar canavarlaştırılmıştır. Bunlar kişiler değil 'şey'ler olarak görülür. İdeal şekilde ele alındığında reforma götürecektir düşüncenin ve hayatın bu gibi örüntülerinin dehşet verici ve sakıncalı doğası gün ışığına maruz kaldığında açığa çıkar.

Tarihsel olarak özgürleşme hareketleri genellikle bir grubun kendini diğerinden üstün gördüğü, bir kültürün içindeki yanlışa ve adaletsizliğe karşı çıkan insanlar üzerine odaklanır. Bu tip bir ötekileştirme; ırk, sınıf, etnisite, cinsiyet, cinsel yönelim, din ve bir takım diğer kategoriler üstüne kurulmuş olup dikkatli incelenmeden kaçınmayı ister çünkü dikkatlice yapılan bir inceleme oluşturduğu otoriteyi çürütecektir. Thomas Jefferson, Birleşik Devletler'in bağımsızlık deklarasyonuna şu cümleyle başlamıştı: "Doğruluğunu kanıtlamaya gerekmeyecek şekilde tüm insanlık (*men*) eşit yaratılmıştır." Burada kastettiği insanlar ise *mülk sahibi beyaz erkekler*di. Açıkça Afrikalı köleleri kendi eşitleri olarak dikkate almamıştı, zaten kendisi de köle sahibiydi. Benzer şekilde 'erkekler' (*men*) kelimesinde arkaik bir kelime olan 'insanlık'ın (*mankind*) kadınları da kapsayan tınısı yoktu.

Nitekim, ABD’de kadınlar oy kullanma hakkına ancak bu cümleden 144 yıl sonra erişebilecekti.

İnsan Hakları Hareketi’nin kendisi bir tür özgürleşme hareketiydi ancak bu kullanım 1970’lerin başına kadar popüler olmadı. Başlangıçta, hatta popülerlik kazandıktan sonra bile Amerika’daki siyah insanların kötü durumu için kullanılmamıştı. 1971’de Perulu rahip Gustavo Gutiérrez, *Teología de la liberación: Perspectivas* [Özgürleşme Teolojisi: Yaklaşımlar] isimli çalışmasını yayımladı, kitap iki yıl sonra *A Theology of Liberation: History, Politics, and Salvation* [Özgürleşme Teolojisi: Tarih, Siyaset ve Kurtuluş] ismiyle İngilizceye çevrildi. Bu çığır açan metin, ilk kez Gutiérrez’in 1968 tarihli “Toward a Theology of Liberation” [Özgürleşme Teolojisine Doğru] isimli makalesinde kullandığı ‘özgürleşme teolojisi’ kavramının gelişmesini sağladı. Gutiérrez, özellikle Güney Amerika’daki yoksulluğu göz önünde bulundurarak Tanrı’nın fakirler için ‘öncelikli bir seçenek’ olduğu görüşünü sürdürdü. İnciller tamamen anlaşılacak isteniyorsa fakirlerin ve ezilmişlerin perspektifinden okunmalıydı çünkü bu insanlar İsa’nın öncelikli şekilde hitap ettiği kitleyi oluşturuyordu. Daniel L. Migliore’un yazdığı gibi (2014: s. 208); “İsa’nın içindeki Tanrı fakirlerle dayanışma içindedir.” Oscar Romero, Jon Sobrino, Leonardo ve Clodovis Boff gibi diğer Latin Amerikalı teologlar seslerini bu yeni alana yöneltti. ‘Özgürleşmeleri’ destekleyen diğer sosyal aktivistler de hızla bu durumu takip etti. Union Theological Seminary’den Sistemik Teoloji profesörü James Cone siyah özgürleşme hareketine önsel bir biçim verdi. Black Live Matter hareketinden 50 sene önce Cone, *A Black Theology of Liberation* [Özgürleşmenin Siyah Teolojisi] kitabında şöyle yazıyordu: “Siyah teoloji (*black theology*) Kutsal Olan’ın insanlığın baskıcı güçlerden özgürleşmesi amacına ulaşmasındaki aktivitesini fark etmeye çalışır.” (1970: s. 7). Yine de Cone’un çalışması son derece tartışmalıdır. Çünkü tutkulu adalet çağrısında —kurumsal beyaz egemenliğinin zincirlerinden özgür bir siyahların öz tanımlaması— şiddetin varlığını görmezlikten gelir.

Feminizm, başka bir özgürleşme hareketidir. Gutiérrez’in ve Cone’un çalışmalarından daha öncesine dayanan bir geçmişi vardır. Bazıları bu geçmişi Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayımlanan klasik çalışması *A Vindication of the Rights of Woman*’a [Kadın Haklarının Savunusu] kadar götürür. ABD’de çoğu kişi kadın hakları hareketinin başlangıcını, 1848’de New York’ta, Seneca Falls Toplantısı’nda kabul edilen “Declaration of Sentiments” [Hassasiyetler Bildirgesi] belgesinin imzacılarından Elizabeth Cady Stanton’a götürür. Bu belge, sonunda ABD Anayasasının kadınlara tam oy verme hakkı tanıyan 19. yasa değişikliğine kadar götürecek kadınların oy verme hakkı hareketini başlatmıştır. Bugün ise ‘feminizm’ terimi, Batı kültürünün mizojinik yönlerini açığa çıkarmaya çalışan ve toplumsal yaşamın her yerinde erkek ile kadın arasında tam eşitliği destekleyen bir teorik çerçeveyi çağırıştırır.

Roman yazarı Alice Walker tarafından ortaya atılan ve sıklıkla Bell Hooks, Katie G. Cannon ve Emilie Townes gibi yazar ve teologlar ile ilişkilendirilen ‘kadıncı’ (*womanist*) terimi iki hareketi de birleştirerek siyah özgürleşmesi ve feminizmin bir eleştirisini temsil

eder. Hem siyah hem kadın olmak tarihsel açıdan ekstra zordur. Bu durumdakiler kendilerini ırkçılık ve mizojiniden kaynaklanan ikili ayrımcılıktan mustarip hisseder. Kadıncı teorisyenler ne siyah özgürlükçülerinin ne de feministlerin bu durumu hesaba kattığını savunur. Onlara göre feministler, genellikle söylemlerini inşa ederken siyah kız kardeşlerinin kötü durumunu dikkate almayan ayrıcalıklı beyaz kadınlardan, tipik olarak akademisyenlerden, oluşur. Öte yandan, siyah özgürlükçüleri ise sıklıkla cinsiyetçi önyargıya sahiptir.

Bunların dışında da birçok özgürleşme hareketi mevcuttur. Kendilerini ‘Mujeristas’ olarak isimlendiren felsefeci ve teologlar kendi topluluklarındaki kadınların kötü durumuna odaklanan Latin kökenli feministlerdir. Eşcinsel özgürleşmesi ise LGBTQIA+ üyelerinin ötekileştirilme deneyimlerini silmeye odaklanır. Ancak bu ve benzeri grupların tamamının odak noktasında ötekileştirilmiş gruplarını tabi kılan baskının farklı formlarını ortaya çıkarmaktır. Peter Singer ise odak noktasını büyütür.

Singer ve Faydacılık

Peter Singer, hayvan özgürleşmesi hareketinin bütünlüklü klasiği olan *Animal Liberation*’ı [Hayvan Özgürleşmesi] 1975 yılında yayımladı. Toplumsal veya çevresel etik çalışan lisans öğrencileri muhtemelen Singer’ın argümanının kısa bir özetini sunan “All Animals are Equal” [Tüm Hayvanlar Eşittir] makalesini okumuştur. Makalenin başlığı George Orwell’in *Animal Farm* [Hayvan Çiftliği] eserinden sıkça alıntılanan şu satıra gönderme içermektedir: “Tüm hayvanlar eşittir ama bazıları daha eşittir.” Singer sadece, domuzların (Orwell’in çiftliğindeki metaforik aristokrasi) mutlak güç elde ettiğinde yükselen totaliterliğe karşı çıkmaz, aynı zamanda özel olarak Batı kültüründe genel olarak küresel kültürde yaygın olan türçülüğe de meydan okur.

Tıpkı ırkçılık ve cinsiyetçilik gibi ‘türçülük’ de belirli bir önyargıya ve boyun eğdirmenin başka bir şekline işaret eder. Singer, üstü kapalı bir biçimde türçülüğün (Richard Ryder’a atıfla kullanılıyor) insandıışı hayvanları insanlardan daha aşağı bir seviyeye konumlandığını ve böylelikle sistematik olarak insanların sahip olduğu temel haklardan mahrum bıraktığını söyler ve “Hayvanlar üzerinde deney yapmak ve onların etlerini yemek belki de toplumumuzdaki türçülüğün en büyük iki tezahürüdür.” diye yazar.

Singer’ın çalışması hayvan hakları konusunda kurucu olmasına rağmen Britanyalı filozof, sosyal reformcu ve faydacılığın öncülerinden Jeremy Bentham’ın (1748-1832) çalışmalarının bir kısmına da dayanır. Faydacılık, bir eylemin ahlakî olabilmesi için en çok sayıda insanı en büyük mutluluğa ulaştırması gerektiği görüşüne dayanır.

Bentham’ın vaftiz evladı olan John Stuart Mill (1806-1873) ise sonraları kendi faydacılık versiyonunu geliştirmiştir. Mill’in versiyonunda, en büyük mutluluğu yaratma deneyi Bentham’ın ‘Eylem Faydacılığı’nda olduğu gibi kişisel eylemlere değil uyulduğu zaman en büyük mutluluğu yaratma eğiliminde olan kurallar oluşturmayı sağlayan eylem tiplerine uygulanmıştır. Bu nedenle de Mill’in versiyonu ‘Kural Faydacılığı’ olarak

isimlendirilmiştir. Ancak bu ikisinin arasında bir başka ve daha yerinde ayırım vardır. Mutluluğun, doğru bir karakter geliştirerek, fazlalığın ve eksikliğin kötü uçları arasındaki bir dengeyi sürdüren bir yaşam ile elde edildiğine inanan Aristoteles'in ve entelektüel hazları duyumsal hazlardan ayıran Mill'in aksine Bentham, mutluluğun hazza ve bütün hazların da birbirine eşit olduğu görüşündedir.

Singer, *Animal Liberation*'ın başında Bentham'ın *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* [Ahlâk ve Yasama İlkeleri] (1780) çalışmasından bir bölümü alıntılar:

Belki bir gün hayvanlar dünyasının geri kalanı da kendilerinden ancak zorbalık yoluyla esirgenen haklara sahip olacaktır. Fransızlar bir insanın sırf derisi siyah diye kayıtsız şartsız bir zalimin keyfine terk edilemeyeceğini anladılar. Belki bir gün, bacak sayısının, derideki tüy miktarının ya da sağrı kemiğinin nerede bittiğinin de duyguları olan bir varlığı aynı akıbete terk etmek için eşit derecede yetersiz sebepler olduğu anlaşılır. Bu aşılamaz sınırı çizecek başka ne olabilir? Akıl yürütme yetisi mi? Ya da belki konuşma yetisi mi? Ama yetişkin bir at ya da köpek gerek akıl gerekse iletişim kurma açısından, bir günlük, bir haftalık, hatta bir aylık bir bebekten kat kat üstündür; ama öyle olmasa bile bu neyi gösterirdi ki? Sormamız gereken soru, “Akıl yürütebiliyorlar mı?” ya da “Konuşabiliyorlar mı?” değil, “Acı çekebiliyorlar mı?” olmalıdır.¹

Benzer şekilde Singer'ın türcülüğe karşı argümanının merkezinde, hayvan haklarının (Singer'ın 'haklar' ile tam olarak neyi kastettiği tartışmalıdır) hayvanların zekâ seviyelerine göre değil acı çekme kapasitelerine dayanması gerektiği iddiası vardır. Hayvanlar elbette acının ne olduğunu bilir ve ekleyecek olursam, aynı şekilde korkunun da ne olduğunu bilir. Singer, “hayvanların hissettiği acıyı (ya da hazzı) insanların hissettiği aynı miktardaki acıdan (ya da hazdan) daha önemsiz görmenin hiçbir ahlaksal gerekçesi olamaz” savunur (2005: s. 54). Bu argüman Bentham'ın faydacılığıyla uyuşur. Buna ek olarak, Bentham'ın belirttiği gibi birçok yetişkin hayvan yeni doğmuş bebeklerden çok daha zekidir ama biz yeni doğmuş bebeklerin haklarının olduğunu kabul ederiz. O hâlde, hayvanların insan amaçlarına yönelik araçlar olarak değil, bunun yerine Immanuel Kant'ın ifade ettiği gibi 'kendi başına amaç' olarak görülmesi gerektiğinin temeli budur. Aynı düşünceyi hayvanların içsel bir değere ve otonomiye sahip olduğunu söyleyerek de dile getirebiliriz.

İnsan Türcülüğü ve Vejetaryenlik

Animal Liberation'ın dördüncü bölümü vejetaryenliğin gerekçelendirilmesine ayrılmıştır. Bazı insanlar sağlık sebepleriyle bazıları da ahlaki sebeplerle vejetaryendir. Singer (2005: s. 225-6), ikinci durumun örneğidir; “Önemli derecede acıya yol açmadan büyük ölçekli hayvan yetiştiriciliği yapmak, pratik olarak mümkün değil.” Endüstriyel hayvancılık üzerine çalışmış herkes bunun farkındadır (gerçi bu konuda Dr. Temple Grandin'in inekler,

¹ Metin boyunca kitaptan yapılan alıntılarda kitabın Türkçe çevirisi kullanılmış ve Türkçe çevirideki sayfaya atıfta bulunulmuştur. Kitabın Türkçesi için bkz: Singer, Peter. (2005). *Hayvan Özgürleşmesi*. Çev. Hayrullah Doğan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s. 44.

domuzlar ve koyunların kesilmesi için daha insancıl bir mezbaha geliştiren çalışması da akla gelebilir).

İnsanlar genel olarak türçüdür. “İnsanlara acı çektirmeyecekleri hâlde hayvanlara acı çektirmeye razı olmaları bakımından nasıl insanların büyük bir kısmı türçü bir yaklaşım benimsiyorsa, insanları öldürmeyecekleri durumlarda hayvanları öldürmeleri bakımından da yine çoğu insan türçü bir yaklaşım benimsiyor” diye yazar Singer (2005: 56). Çoğu baskıcı gibi türçüler de ötekiye —bu bağlamda hayvanlara— karşı olan yaklaşımlarının gerekçelendirildiğini düşünür. Bu gibi görüşler düşünce süzgecinden geçmemiştir, onları benimseriz çünkü haklarında daha önce düşünmemişizdir. Çoğu insan hayvanlara hükmettikleri statülerini bilinçli şekilde değerlendirmez. Herhangi bir özgürleşme hareketinin hedefinin bir parçası da baskıcılara kendi önyargılarını berrak bir şekilde göstertmektir. Değişim ancak açığa kavuşturulmuş bir imgelem yoluyla elde edilir. Singer’ın amacı da insanları hayvanlar hakkındaki önyargılı düşüncelerinin farkına vardtırmaktır.

Singer’ın görüşlerine karşı çıkan birçok eleştiri de vardır. Bunlardan öne çıkan biri orman yasasından köken alır. Bu görüşteki eleştirilenler hayvanların hayvanları yediğini, birbirlerini eşsiz bir vahşilikle öldürdüklerini söyler. Ayrıca, insanlar da doğal olarak etçildir. Örneğin, köpek dişlerimiz temel işlevi eti parçalamaktır. Bu bizim orijinal şeklimiz olmasa bile et yiyici olarak evrimleştik.

Ahlak felsefecisi Richard Mervyn Hare (1919-2002) özellikle vahşi doğada hayvanların genel olarak zor yaşamları olduğu göz önünde bulundurulduğunda hayvanlara acı çektirmek ile onları yemek için öldürmek arasında fark olduğunu iddia eder. “Why I Am Only a Demi-Vegetarian” [Neden Sadece Yarı Vejetaryenim?] (1993) başlıklı denemesinde Hare şöyle yazar:

Yeme amacıyla hayvanları yetiştirip öldürme sürecinin bütününün hayvanlara yarardan çok zarar verip vermediğini soruşturmak zorundayız. Eğer ‘öldürme’ argümanını ‘acı çektirme’ argümanından ayrı tutacak olursak hayvanların yaşarken mutlu olduğunu varsaymamız gerekir ama durum böyle değildir. Hayvan için —kısa bile olsa— mutlu bir hayat sürmek hiçbir hayata sahip olmaktan daha iyidir.

Mantıksal olarak savunabilir gözükse de Hare’in argümanına ilişkin rahatsız edici bir şey vardır. Hayvanlar için vahşi doğada yaşam veya çiftlikte konforlu ancak kısa bir yaşam gibi sadece iki seçenek varmış gibi yazar. Açıkça bundan daha fazla alternatif vardır. Üstelik Singer ve Grandin’in gösterdiği gibi, endüstriyel çiftlikteki yaşam, vahşi doğadaki yaşamın konforlu bir alternatifi değildir. Dahası, insanlar için yaşamın kısacık ama ütöpik olduğu bir dünya yaratabilseydik (*Logan’s Run* [1976] filminde olduğu gibi) böyle bir dünyanın, tüm zorluklarına ve cefasına rağmen şu anki varoluşumuzdan daha iyi olacağını hisseder miydik?

Singer'ın Argümanlarına Ek

Açık bir biçimde hayvanlara devredemeyeceğimiz bazı haklar vardır. Örneğin, hayvanlar oy kullanamaz veya araç süremez ancak bunları yeni doğmuş bebekler de yapamaz. Ancak hayvanlar belirli görevleri yerine getirmek için gerekli entelektüel yeteneklerden yoksun olsa da bu onların acıyı deneyimlemek veya korkmak gibi yeteneklerini hesaba katan temel hakları hak etmedikleri anlamına gelmez. İki durum alakasızdır. Peki hayvanların başka anlamlarda bizden üstün olduğu gerçeğine ne demeli? *Acinonyx jubatus*, bilinen ismiyle çita, sıfırdan altmışa üç saniyede hızlanabilir ve saatte yetmiş beş mil hıza ulaşabilir. Bir mili beş dakikada koşabilen insanlar ise saatte on iki mil hıza ulaşabilir. Bu bizi çitalardan daha zayıf mı kılar? Hız anlamında elbette öyle kılar ancak ahlaki değer anlamında kılmaz. Benzer bir karşılaştırma uçarken vücut ağırlıklarının dört katını taşıyabilen kaya kartalları ile veya iki bin kilogram (yaklaşık yirmi beş yetişkin insan) ağırlığı başlarının üstünde taşıyabilen gümüş sırtlı gorillerle yapılabilir. Bizim gücümüz bunlarla yarışamaz bile. Elbette bu bizi ahlaki açıdan daha zayıf, daha az hakka sahip olması gereken tür yapmaz. Ancak, ahlaki hakların ölçütü olarak gücü temel almak ile zekâyı temel almanın aynı keyfiliğe sahip olduğu iddia edilebilir. Yine de zekâ ölçüt olacaksa *Homo Sapiens*'ten kesinlikle çok daha zeki olan bir tür var olabilir. Bu, düşüncemizi değiştirir miydi?

İnsan dışındaki hayvanların bilişsel yeteneklerinden dolayı değil acıyı (buraya korku da eklenebilir) deneyimleyebilmeleri sebebiyle acı çekmeme haklarının olduğu konusunda Singer'a katılıyorum. Bununla birlikte, insanların çoğu için insan dışı hayvanların zihinsel yetenekleri, onların ahlaki açıdan nasıl algılandığına dair bir etkidir. Eğer hayvanlar insanlara benzer zihinsel yeteneklere sahip olsaydı, bu durum kesinlikle onları, yemek, kıyafet, spor, eğlence, korunma vb. amaçlarla kullanmamıza sebebiyet veren düşünce şeklimizi etkilerdi. Aslında, zihinsel yetenek temelli bir değerlendirme hâlihazırda yaygın. Bazı insanlar, farelerin tıbbi deneylerde kullanılmasına karşı çıkıyor ancak maymunların veya diğer primatların kullanılmasına karşı çıktıkları kadar çıkmıyorlar. Aynı zamanda büyüklük de bir etken. Küçük bir balık yakalayıp yiyecek olursam çoğu insan buna sinirlenmeyecektir ama büyük bir köpekbalığına aynısı yapsam sinirlenen sayısı çok daha fazla olacaktır.

İnsan dışı hayvanların IQ'lerini kavramak üstesinden gelmesi zor olmakla birlikte imkânsız değil. Nitekim, bilim insanları ve zoologlar şempanzelerin bizimle neredeyse aynı fiziksel özelliklere, akıl yürütme becerisine ve hatta DNA'ya sahip olduğunu gösterdi. Bunun yanında yunuslar da oldukça yaratıcıdır. *NBC News*'ta yayımlanan çevrimiçi bir makaleye göre "Avustralya'daki bir yunus, annesinden kendisine geçen bir araç kullanma davranışı olarak deniz tabanında yiyecek ararken burnunu korumak için sünger kullanıyor." Filler ise ölümlerinin yasını tutuyor. Sincaplar ve diğer kemirgenler aldatmaca yapabiliyor. Kargalar ancak en inatçı şüphecilerin anlamsız bulacağı şekilde birbirleriyle iletişim kurabiliyor. Köpekler ve domuzlar son derece iyi eğitilebiliyor. Açıkça görüldüğü

üzere bunlar ve diğer türler az ya da çok bilişsel yeteneklere sahip. Ayrıca, hayvanların sahip olduğu ancak bizim olmadığımız, yani farklı bir tür zekâyâ işaret eden bilişsel yetenekler de mevcut.

Varsayalım ki, insan olmayan hayvanların ortalama IQ'su beş olsun (muhtemelen bundan fazladır ama bundan az olacağına inanmanın güç olduğunu düşünüyorum). Ortalama insan IQ'su da 100 olsun. Bu durumda insanlar hayvanlardan açıkça ve önemli ölçüde daha zekidir. Bir de ortalama IQ'su 2000 olan dünya dışı ve duygusuz bir varlık türü hayal edin. Daha da ileri gidip bu uzaylıların bizim yiyecekleri için etimizden, giyimleri içinse saçımız ve derimizden yararlanmak istediklerini düşünün. Belki aralarından girişimci birileri çıkıp günlük ortalama kalori alımımızı ikiye katladığında ve bizi hareketsiz kılan bir ortamı yarattığında etimizin daha yağlı ve yumuşak olduğunu keşfedecek. Ayrıca bizim üstümüzde bilimsel ve kozmetik amaçlarla deneylerin yapıldığı özel laboratuvarlar da kurmak isteyebilirler. Belki omuzlarımıza binebilecek ve bizi spor veya ulaşım amaçlı kullanabilecek kadar küçükler ve bizi 'sürdükleri' özel yarış alanları hazırlayacaklar. Başka neler yapmaya karar vereceklerini kim bilebilir? Belki, içimizden iki kişiyi küçük bir ringe koyup bizi ölümüne dövüştürüp izleyecekler. Ya da belki, bizi vahşi doğaya salıp arkamızdan takip edip lazer silahlarıyla vuracaklar. Bu tür davranışlar etik olarak kabul edilebilir midir? Bu uzaylılar bize karşı olan davranışlarında haklı olabilir mi? Hatırlayın bizden çok daha fazla zekiler. Aslında onların zekasının bizimkine oranı ile bizimkinin hayvanların zekâsına oranı aynıdır (daha büyük de olabilir).

Sorun belirgin bir şekilde retorik. Elbette bu tip bir sömürüyü etik olarak nitelendirmezdik. Hatta gücümüzün yettiği kadar bizi tutsak edenlere isyan ederdik. Bu, yani bastırılanın boyun eğdirilmeye artık tahammül edemediği zaman isyan etmesi, bütün özgürleşme hareketlerinin en belirgin saikidir.

Faydacılık için zulüm, zulmedilenin zekâ seviyesinden bağımsız olarak etik dışıdır. Jeremy Bentham'ın faydacılığının zekâ seviyelerini hatta belli bir türe mensubiyeti bile dikkate almadığını görmüştük. Bentham, hatırlayacağınız üzere, bir canavarın aldığı hazzın aramızdaki en "kültürlü" kişinin aldığı hazdan farkı olmadığını ileri sürmüştür. Handel ve Haydn Cemiyeti tarafından icra edilen Bach'ın Brandenburg Konçertosunu dinlerken bir yandan da bir kadeh Château Latife Rotschild içen entelektüel bir bilgene muazzam bir zevk verebilirken bir başkası The Jerry Springer Show izlerken altılı paketdeki Pabst Blue Ribbon birasını içen biri [Bentham'ın Haz Terazisi'ne (*Felific Calculus*) göre] aynı zevki alabilir. Bentham'a göre eğer aynı derecede mutluluk veriyorsa iki davranış etik olarak eşittir.

Bentham büyük hazzı küçükten ayırt etmez ancak bir nesil sonraki meslektaşını eder. 1863 tarihli *Utilitarianism* [Faydacılık] kitabından sık alıntılanan bir bölümde Mill şöyle yazar:

Hâlınden memnun bir domuz olmaksansa memnuniyetsiz bir insan olmak, mutlu bir aptal olmaksansa mutsuz bir Sokrates olmak daha iyidir. Ve eğer aptal ya da domuz aksini düşünürse bunun nedeni sorunun sadece kendileriyle ilgili tarafını bildikleri içindir. Dięeri ise iki tarafı da bilerek karşılaştırabilir.²

Ama mutluluğun hazzı ve derecesi karşılaştırmalı değil göreliyse bu, insan hazzının hayvanların hazzına üstün olmadığı demektir (Aslında, ‘insan hazları’ ifadesi yanlış bir kullanım çünkü haz kelimesinin karşılığı insandan insana farklılık gösterir). Bu nedenle dünya dışı varlıkların hazları insanlarınkine üstün değildir. Olsa olsa insanlarınkinden farklıdır. Bu durum uzaylıların metaforik sömürsünü eleştirmemizin temelini oluşturur. “Sadece daha yüksek bir zekâ seviyesine sahip olmaları bizim haklarımızı görmezden gelmelerini sağlamaz” diyerek karşı çıkarız. Bu polemik ahlaki açıdan savunulabilir.

Önerdiğim şey 1962 tarihli bilimkurgu klasiği *The Twilight Zone*’un [Alacakaranlık Kuşağı] “To Serve Man” [İnsana Hizmet Etmek] bölümünü andırsa da bu makale bir bilimkurgu denemesi değil. Eğer uzaylılar varsa aralarından bir veya türün bizden çok daha zeki olabileceğini tasavvur edebilir. Ancak böyle bir durumun var olması ile zekâ seviyesinin ahlaki değeri belirlemediği önermesi yerli yerindedir. Öyle olsaydı eğer, ağır zihinsel engelli insanların tıbbi testlerde kullanılmasını da savunabilirdik. Nazi doktorları benzerini yapmıştı ama yaptıklarını bugün insanlık dışı olarak görüyoruz. *Der ewige Jude* [The Eternal Jew – Ebedî Yahudi] (1940) isimli Nazi propaganda filmi Yahudileri farelerle karşılaştırarak Nihai Çözüm’ü destekler. Üçüncü Reich’in ürettiği diğer filmlerde de ağır zihinsel engelli insanların imhası benzer iddialarla savunulmuştur. Ne et yiyenleri bir Nazi ile karşılaştırıyorum ne de 1930’lar Almanyası’ndaki Yahudilerin kötü durumunu endüstriyel hayvancılığın kötülükleriyle karşılaştırıp küçültüyorum. Burada söylediğim şey sömürüyü gerekçelendirmek için, kaprislerimizin kurbanı kim olursa olsun sadece insandışılaştırılması yetmez aynı zamanda gayrimeşru kılınmalıdır. İş hayvanlara geldiğinde gayrimeşrulaştırma öncelikle bilişsel yetenek üzerine kurulur. Hiçbir ahlak teorisi bunu rasyonalize edemez. Önümüzde duran, cevaplamamız gereken soru şudur: Neden bu tür bir argüman, insanlara yönelik benzer bir muameleyi savunmak için asla kullanılamazken hayvanları maruz bıraktığımız muameleyi savunmak için kullanılagelmiştir?

² Mills’in çevirisi için alıntılanan ve faydalanılan kaynak için bkz. Mills, John Stuart. (2017). *Faydacılık*. Çev. Selin Aktuyun. İstanbul: Alfa Yayınları, s. 67. —yhn

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten aboneliği olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.